

Leena Lehtinen

COSO – USAN KALLIOTAITEEN DISNEYLAND

Sain puoli sattumalta mahdollisuuden vierailla tammikuun 2009 kaksi viimeistä viikkoa Kaliforniassa. Yksin tekemäni matkan järjestelyt jäivät viime tippaan ja vasta joulupäivänä 2008 etsin netistä Kalifornian muinaisjäännös- ja kalliotaidekohteita. Googlaamalla oli helppo löytää kaksi pääkohdetta, Coso ja Baja. Näistä Baja sijaitsee Meksikon puolella Kalifornian niemimaalla ja oli etäisyyden takia suljettava pois retkiohjelmasta. Onneksi ymmärsin reagoida heti ja lähettää välittömästi vierailukyselyn Cosoon kolmen viikon päästä alkavaa matkaani varten, enkä tehnyt sitä minuuttiakaan liian aikaisin.

Verrattuna muutamiin Euroopan maihin, USAn Kalifornian kalliotaide ei pröystäile kohteiden paljoudella. Yhteenvetona yleisön saavutettavat kohteet voidaan luetella alle 10:n paikan listaksi joista tärkeimmät ovat:

- 1) Coso – Little Petroglyph Canyon ja läheisen Ridgecrestin ympäristön kalliotaide, jota Maturango Museon oppaat mielellään esittelevät.
- 2) Anza-Borrego State Park osavaltion etelärajan lähellä. Useita kelta- ja punamaalilla maalattuja luontohahmoja. Tekijät eri cahuilla, Kumeyaay ja Pohjois-Diegeno-intiaanit.
- 3) Blythe Intaglios. Kuusi jättimäistä ihmismuotoista ”geoglyphiä” eli kivistä maahan tehtyä ”von Däniken”-tyyppistä taidetta. Blythe sijaitsee Kalifornian osavaltion kaakkoisosan erämaassa. Kuvahahmoista, joiden oletetaan esittävän intiaaniheimojen jumalhahmoja, pisin on 171 jalkaa (52 m) pitkä. Ikäarviot vaihtelevat 450-2200 vuoden välillä.
- 4) Chumash Painted Cave, Santa Barbara, tunnettu julkkisranta Los Angelesin pohjoispuolella. Aivan tien vieressä sijaitseva ja helposti löydettävä maalausluola jonka aidan takana pääsin käymään. Tarkempi kuvaus jäljempänä.

Näistä Coso ja siellä erityisesti Little Petroglyph Canyon on ylivoimaisesti tärkein ja kuuluisin. Se on koko liittovaltion kymmenen tärkeimmän kalliotaidekohteen joukossa. Yhdessä ostamassani opaskirjassa siitä käytettiin nimitystä ”Disneyland of rock art, making other sites seem like the country fair”. (Farnsworth 2006:68). Arvokkaaksi Coson alueen tekee myös se, että sen ympärille toisen maailmansodan jälkeen perustetun tukikohdan ansiosta Coso on harvoja täysin säilyneitä kalliotaidepaikkoja USAssa.

Yleisesti ottaen Kalifornian kalliotaide keskittyy vain 9-10:een paikkaan ja kun sen suhteuttaa koko osavaltion 423,970 km² kokoon ja kymmeneen siellä asuneisiin intiaaniheimoihin, on määrä vähäinen eli vain osa heimoista on ikuistanut taiteensa kallioihin. Oletettavasti tärkeimmät kohteet on jo löydetty vaikka varmasti vuoristoissa on vielä paljon löytämättömiä paikkoja.

Amerikan arkeologien kalliotaideyhdistys on nimeltään ARARA (American Prehistorical Art research Association; www.arara.org). Amerikan kalliotaiteesta on julkaistu paljon yleistajuisia oppaita ja ennen matkaani tilasin amazon.com’in kautta yhden Lounais-Amerikan kalliotaidematkaoppaan ja pari kuva-aiheiden perustulkkia jotka tulivat nopeasti ja halvalla parissa viikossa Yli-Iihin (lisää kirjallisuudesta ks. lähdeluettelo). Paikan päällä oli runsaasti myynnissä kalliotaidetta esitteleviä opaskirjoja museoissa ja opastuskeskuksissa.

USAn Kalifornian kalliotaidekohtaista suurin osa on vaikeapääsyisissä paikoissa eivätkä ne ole avoimia yleisölle koska yksityiset voivat estää maillaan olevien kohteiden esittelyn. Mainittakoon, että mm. Tonerin (2008) yhteenvedoartikkelissa oli lueteltu kaikkiaan 9 tutkimuksellisesti kiinnostavaa kalliotaidekohdetta. Sen sijaan retkioppaiksi tarkoitetuissa Welshin (2004) ja Farnsworthin (2006) kirjoissa oli esitelty ensiksi mainitut Coso, Anza-Borrego, Chumash ja Blythe. Jälkimmäisessä useampi

Ridgecrestin kohde, Bishop sen pohjoispuolella, Coso ja Blythe. Arara.org-sivustoilla esittelykohteina olivat vain ainoat helposti saavutettavat Coso ja Chumash. Myös kentällä opasteviitat tuhoamisen pelossa puuttuvat, joten matkan suunnitteluun ja oppaiden varaamiseen on syytä varata aikaa ja tehdä etukäteisvarauksia.

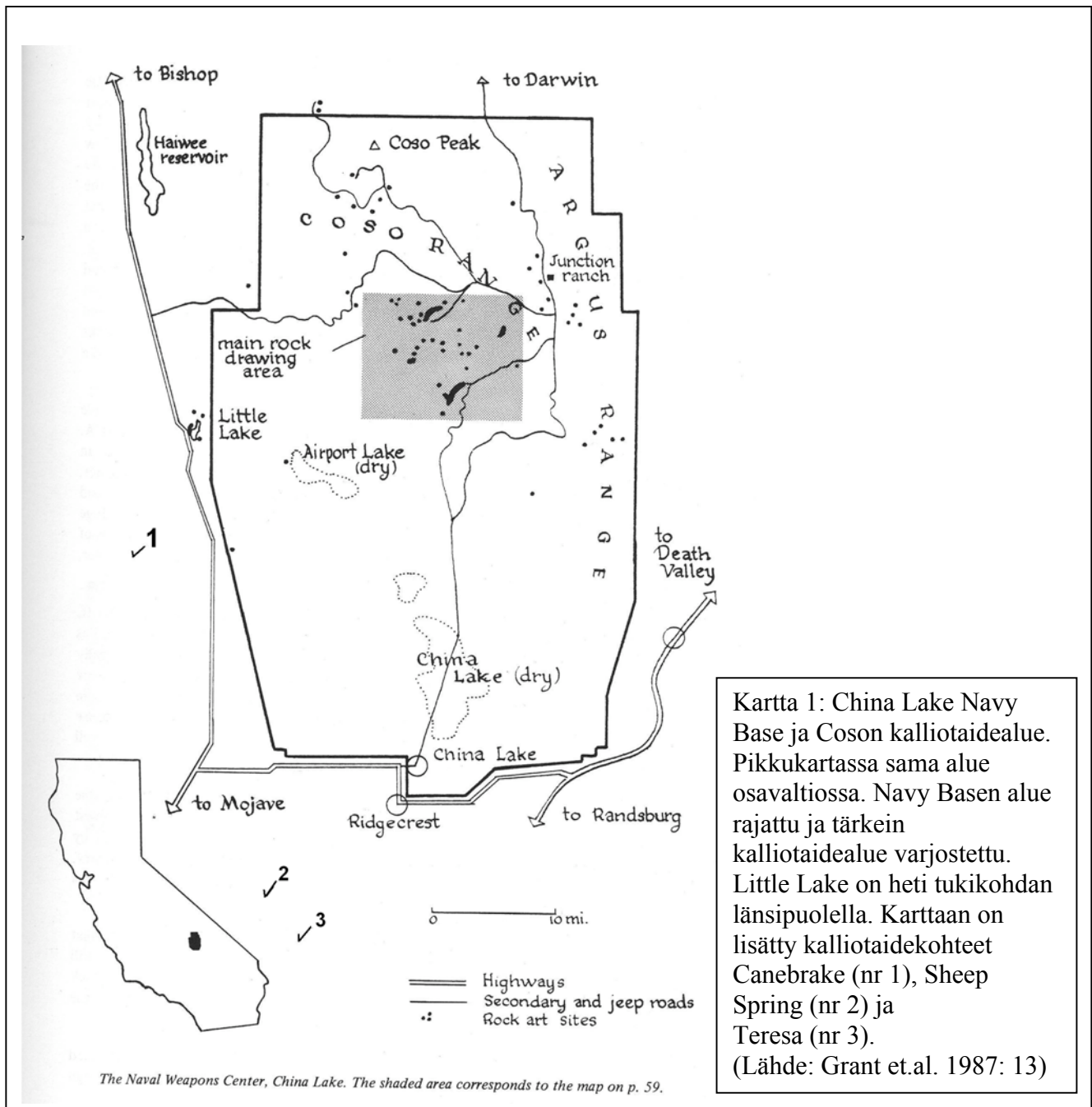
Cosoon pääsy oli helpommin sanottu kuin tehty

Vaikka Coso on mainittu jokikisessä kalliotaideoppaassa ykköskohteena, ei sinne mennä noin vain. Coso jota Savon aikojeni muistoksi nimitin ”Kososeksi”, nimittäin sijaitsee USAn laajimman, 4500 km² kokoisen Navy Basen (=tutkimukseen keskittyneen ilmatukikohdan ”China Lake Navy Base”) keskellä. Sinne on ulkomaalaisille syyskuun 2001 jälkeen ollut tiukka porttikielto ja amerikkalaisetkin tarvitsevat erikoisluvan ja etukäteen järjestetyn opaskierroksen. Vuosittain Cosoon pääsee ohjatuilla retkillä noin 500 henkeä. Hyvä tuuri oli kerrankin mukanani kun sain uuden vuoden tienoilla tukikohdan viereisen Ridgecrestin kaupungin Maturango Museumin arkeologi Sandy (Alexander) Rodgersin vastauksen jonka mukaan hän pyrkii järjestämään minulle käynnin Cosoon.

Vaikka ohjattujen retkien varaukset vastaanottaa Maturango Museum, itse vierailun isäntänä toimi tukikohdan oma arkeologi Michael Baskerville. Käyntini oli vähällä kariutua, koska pari päivää ennen tammikuun 21 päivälle sovittua vierailua sain mailin Baskervillelta, että käyntini peruuntuu koska juuri tuona päivänä hän joutui muualle eikä tukikohdan korkeimman johdon kanssa sovittuja vierailupäiviä noin vain muuteta. Eikä ilman tukikohdan arkeologia pääse puomia pidemmälle.

Olin siis aika lailla tyhjän päällä kuin päätin kaikesta huolimatta lähteä ”Kososta” katsomaan seitsemän tunnin ajomatkalle San Fransiscosta Ridgecrestiin, joka sijaitsee noin 150 km koilliseen Los Angelesista. Onneksi sisukkaan Sandy Rodgersin puhelut onnistuivat ja sain tuloni jälkeen parin päivän päästä mahdollisuuden käydä Cosossa. Nämä pari odotuspäivää käytin tutustumalla museon oppaiden johdolla tukikohdan ulkopuolisiin kalliopiirroksiin Ridgecrestin ympäristössä. Ehdinpä jopa tehdä pikakierroksen osaan läheisen Death Valleyn kuuluisin aavikkomaisemiin.

Tukikohdan työntekijöiden asunto- ja palvelualueeksi rakennettu 30 000 asukkaan Ridgecrest itsessään ei ole näkemisen arvoinen kaupunki aavikolle rakennettuine laatikkotaloineen. Siellä on kuitenkin paikallisten kalliotaideretkien lähtökohta, Maturango museum, jonka erinomaisessa museokaupassa oli mm. runsaasti kalliotaidekirjallisuutta.

Ensin ympäristön kohteet

Amerikkalaiseen tyyliin Maturango museo pyörii pääosin vapaaehtoisin eläkeläisvoimin. Kohtasin näitä palveluaittiita vapaaehtoisia matkani aikana useammassakin museossa ja kirjastossa. Näillä museon kalliotaiderekillämme olikin Sandyn lisäksi mukana koulutettava vapaaehtoisopas Tina Brower ja Sandyn puoliso, niinikään vapaaehtoistyöntekijä rva Frances Rodgers.

Ridgecrestin ympäristön kalliotaidekohteet ovat yleisölle avoimia mutta niitä ei ole merkitty tuhoamisen pelossa, joten on käytännössä toivotonta löytää puuttomalla aavikolla oikeat kalliotaidekivet ilman paikallista opasta. Vierailin näissä lähialueen kohteissa nimeltään ”Teresa”, ”Sheep Springs”, ”Big rock tai Canebrake” sekä ”Little Lake Ranch”. Olen lisännyt nämä paikat karttaan 1. Little Lakesta noin 18 km pohjoiseen sijaitsevaan shamaania esittävään kalliomaalauskohteeseen ”Ayers rock” emme valitettavasti päässeet.

Ympäristön kohdista merkittävimpanä pidetty Little Lake Ranch oli kallio missä parissa kivikkoisessa basalttivuoressa oli paljon piirroksia ja maalauksia. Muissa ympäristön paikoissa piirroksia on siroteluna kiviin ja kallioihin laajoilla alueilla ja varmaa on, että paljon on vielä löytymättä koska vaikutti siltä, että alueella asunut Shoshone-intiaanit, joita pidetään piirrosten tekijöinä, olivat olleet ahkeria ja taitavia kaivertajia.

Piirroksissa näkyvät kuva-aiheet olivat lähinnä luontoaiheita mutta mukana oli myös shamaaniksi tulkittuja lammaspäisiä ihmisiä ja mielestäni lähinnä pioninkukkaa muistuttavia pyöreän verkkomaisia abstrakteja aiheita. Kuvissa oli metsästäjiä, kalastajia, mm. lammaspäinen ihminen, sarvipäisiä ”Bighorn sheep”- lampaita, kasvien kuvia, mm. maissin näköinen kasvi vaikka se ei kasva täällä kuivalla aavikolla. Näkemieni kuvien joukossa oli mm. selvä hämähäkki. Kuvat olivat pääasiassa piirroksia mutta mukana oli myös maalauksia joista käytetään nimitystä ”pictographs”.

Upeimmat punamullalla tehdyt maalaukset olivat ison ”Big rock” kiven kohdalla joka edustalla olevan tasanteen perusteella näytti seremoniapaikalta. Maalaus oli uudehko, noin 200-300 vuotta vanha. Siihen oli maalattu kaksi metriä pitkä veneaihe joka muistutti Suomen kalliomaalausten veneitä ja sen päälle iso ja pieni ihminen. Veneestä lähti pyöreä aurinkoa muistuttava aihe. Maalaukseen myös pari metriä korkea pystyviiva ja pari pyöreää koristeaihetta jotka voivat esittää joko rumpua tai koreja. Paikka on edelleen pyhä intiaaneille ja siellä vietetään uskonnollisia seremonioita. Sandy esittelikin minulle paikalta löytämänsä punaisella nauhalla koottua pientä heinänukea joka on ollut mukana näissä seremonioissa. Matkalla autolle hän löysi myös pitkiä seipäitä joiden uskoivat olevan samaa perua.

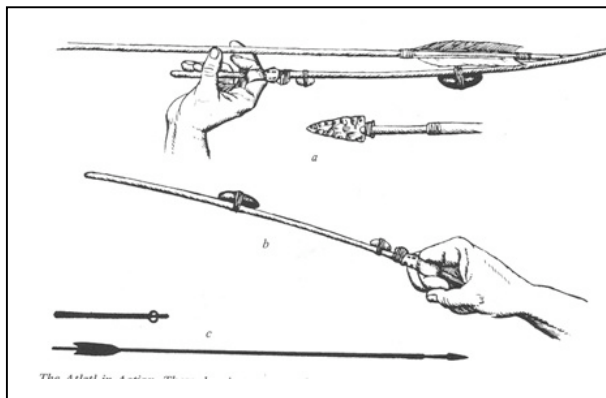

Kuvat 1:1-7: Ylinnä Sheep Springsin maisemaa ja kalliokuvia Sheep Springisltä ja Teresasta. Aiheina yleisimpänä lammas, myös Coson paksu lammas on yleinen sekä mm. abstraktit aiheet. Alinna palvelualttiit oppaani vas. Tina Brower, Frances ja Sandy Rodgers. Kuvat L.Lehtinen

Kuva 2:1-3: Canebrake oli maalaus jossa oli veneestä lähtevä pyöreä koriste. Kuvat L.Lehtinen

Kalifornian kalliotaiteen merkittävä ajoituskeino on jousen ja nuolen tulo Pohjois-Amerikkaan vasta 500 jKr. ja levisivät sen jälkeen nopeasti 1000-1500-luvuilla. Sitä ennen Amerikassa käytettiin ”atlatl”-asetta, joka on jousen tyyppinen pyöreäpohjainen ase, joka ao. piirroksen mukaan toimii kuin vipukeihäs, joka on tuttu kaikille Euroopan paleoliittisen kaudelta.

Kuva 3. Atlalt käytössä eli toiminta vastaa tuntemamme vipukeihästä. Alla rinnakkain nuoli ja atlalt-ase. (Lähde: Grant et. al 1987:50)

Ridgecrestin ympäristön ja Coson piirroksot olivat Sandy Rodgersin mukaan pääosin 1000-2000 vuotta vanhoja ja alueella asuneiden shoshoni-intiaanien tekemiä. Oletettiin että he olivat hakanneet piirroksot tullessaan keväällä keräämään kasveja. Maassa oli myös paljon jauhinkivien jäännöksiä joita oli käytetty luonnonsiemenien jauhamiseen. Piirroksista yleinen paksu lammas oli saanut nimen ”Coson lammas”.

Keskusteluissa Sandyn kanssa kävi ilmi, että Pohjois- Amerikan kalliotaiteen ajoituksessa käytetään kolmea eri menetelmää (ks. myös Whitley 1998:7-8):

- 1) kuvia vertaamalla luomalla niille sisäisen kronologian. Edellä mainittu jousen tulo 1500 vuotta sitten Amerikkaan näkyy selvästi kalliotaiteessa ja se on tärkeä ajoitusväline. Jääkauden jälkeisten isojen nisäkkäiden tai hevosen ilmaantuminen kuviin on ollut myös ajoituksen väline.
- 2) kalliopiirrosten pinnan kulumisen, ”patinan” perusteella. eli vertaamalla pinnan kulumista huomioiden luonnolosuhteet. Tuolloin mitä kuluneemmalla pinta näyttää huomioiden usein kovatkin aavikko-olosuhteet, sen vanhemmaksi piirros on ajoitettu.
- 3) kronometriset keinot, jolla tutkitaan fysiikan keinoin hakkauspinnan kulumista. Obsidiaanin kulumisen ajoitus ”Obsidian hydration dating” (OHD) oli oppaani Sandy Rodgersin erikoisala koska hän oli tehnyt työuransa China Lake Navy Basen johtavana fyysikkona ja eläköidyttyään lukenut itsensä arkeologiksi ja aloittanut uuden työn museon arkeologina.

Little Lake Ranch, järvi aavikon keskellä

Little Lake Ranch on tukikohdan länsipuolisen naapuruston kalliokuva-alueista isoin ja tunnetuin. Siinä mielessä myös helppo kohde, että siinä piirrokset ovat tien vieressä parissa kalliolla. Paikka oli myös ainoa näkemäni missä oli pieni järvi aavikon keskellä. Olinhan vieraana tammikuussa jolloin on ”Death Valleyn” erämaaseudun ainoa sadekausi ja järvessä peräti vettä ja vesilintuja joita tuolloinkin metsästettiin.

Maturango museon esitteen mukaan Little Lake Ranchin kalliotaiteen teko on alkanut jo 10 000 eKr. huippukauden olleessa noin 1500 jKr. jatkuen aina historialliseen aikaan. Se, että täällä on piirrosten lisäksi jonkin verran maalattuja ”pictografeja”. Kallioiden maalaaminen on poikkeuksellista ja museon esitteen mukaan maalaukset olisivat nuoremasta päästä. Kuva-aiheita on kahta tyyppiä, geometrisia (maalauksissa) ja esittäviä (piirroksia) aiheita. Maalaukset on liitetty paikalliseen Tubatalabal-heimoon kun taas piirrokset ovat Coson tyyppiä tärkeimpinä kuvioina bighorn lammas ja atlatl-ase ja liittyisivät Shoshone-heimoon.

Cososta noin 200 km pohjoiseen on toinen tunnettu kalliotaidepaikka nimeltä Bishop, jonne en ehtinyt enkä myöskään saanut sinne opasta mutta josta sain Sandy Rodgrsilta filmin cdn tästä paikasta joka on edelleen intiaanien pyhää aluetta.

Kuvat 4: 1-8: Little Lake Rock’issa oli kuvia kahdella basalttilohkarevuorella siroteltuina lohkareisiin. Joukossa oli myös maalauksia. Kuvat L.Lehtinen

Coson Little Petroglyph Canyon – kalliotaiteen Disneyland

”Kososen” vieraaksi pääsin kuin pääsinkin perjantaina 23. tammikuuta. Se oli matkani ainoa sadepäivä, joka alkoi dramaattisesti kun pikku taskukamerani hajosi heti aamulla. Onneksi Ridgecestin Wal-Martista löytyi sadan taalan Kodak tilalle. Uuden kameran hankittuani lopultakin pääsin tukikohtaan jossa tuolloin oli vapaaehtoisten työpäivä, koska maan tavan mukaan ei museotöihin yleensä palkata

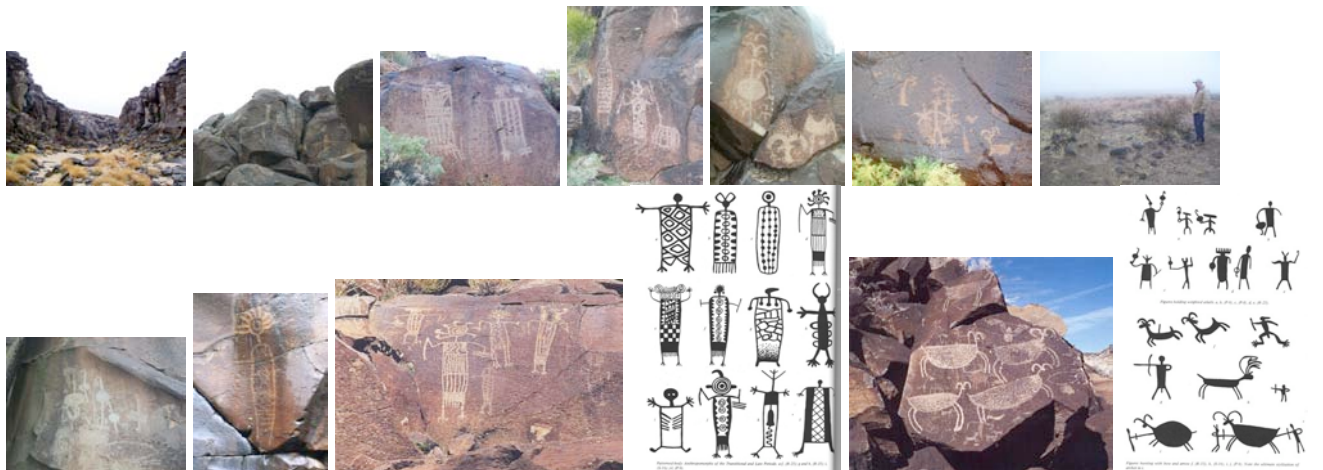
väkeä ja tukikohdan ainoa arkeologikin luetteloi löytönsä eläkeläistyövoimalla. Varsinaisella maastoretkellämme tukikohdan sisäosiin arkeologi Michael Baskervillen lisäksi olivat erinomaiset eläkeläisoppaat Jerry Grimsley ja Bill Wight. Mainittakoon, että vuoden (taikka useamman, oppaat eivät muistaneet milloin ei-jenkkejä olisi paikalla käynyt) sisällä toinen kanjoniin päässyt ei-amerikkalainen oli viikko käyntini jälkeen saapunut Jean Clottes.

Aikamme tukikohdan aavikkoa ajeltuamme päädyimme kuuluisaan Little Petroglyph Canyoniin jonka viereen pääsi autolla. Oppaiden lisäksi ainoana seurana olivat vierailuamme kauempaa ihmettelevät villihevoset. Vaikka mahdollisuuteni päästä paikalle oli lottovoiton tasoa, juuri tuona päivänä yli kilometrin korkeudessa sijaitseva kanjoni oli sadepilvien peitossa. Muutama taskukameran kuva sentään onnistui vaikka kuvien taso olisi voinut olla parempikin.

Coson kalliotaidealue on kaikkiaan noin 260 km² alue jossa on noin 100 000 kalliopiiirrosta joista yli 20 000 on dokumentoitu. Coson kalliotaiteen perusteos, jossa työläs dokumentointi on julkaistu , on vuonna 1969 painettu ”Rock Drawings of the Coso Range” (Grant&Baird&Pringle 1987), josta on otettu sen jälkeen jo kuusi lisäpainosta, viimeisin vuonna 1997. Little Petroglyph Canyon on noin 4,5 km pituinen kapea kanjoni 1500 metrin korkeudessa joka on käytännössä täynnä piirroksia joita on siellä kymmeniä tuhansia. Piirosten ikä vaihtelee 16 000 vuodesta sataan vuoteen ja niiden tekijöinä pidetään alueella asuneita Shoshone-intiaaneja ja heidän edeltäjiään. Kanjonin vieressä on Shoshone-intiaanien asuinpaikka jota myös pääsin katsomaan. Paikalla oli jäljellä matala kiviröykkiö ja runsaasti obsidiaani-iskoksia.

Little Petroglyph canyon’in kuva-aiheissa oli tuhansia lampaita, ihmishahmoja jolla jokaisella on erilainen esiliinamainen mekko päällä, atlatl’oja, sekä abstrakteja aiheita, lääkelaukkuja, koiria, miehiä jousen ja nuolen kanssa. Kanjonin seinät ovat basalttia jossa hakkaukset erottuivat selvästi ja näyttivät osin kuin eilen hakatuilta. Aikojen myötä bakteerien vaikutuksesta piirretyt osat ovat kyllä osin mustuneet. Yhtenäisyyttä kuva-aiheisiin tuo liki jokaiseen kallioon hakattu isosarvilammas, ”Bighorn sheep”-aihe, joka on yleisin kuvahahmo. Löysin Jean Clottes’in ”World Rock Art”-kirjasta selityksen tälle Coson lammaspaljoudelle. Vapaasti kääntäen hän kirjoittaa: ”The Coseo Range, near Death Valley, oli shamaanien käytössä ja jotkut tulivat hyvin kaukaakin osallistumaan saderituaaleihin. Koska ”sademaailma” oli päinvastainen oman maailman, erittäin kuiva Coso vuoria nähtiin sopivana paikkana näille seremonioille. Seremonioiden aikana he näkivät isosarvilampaita ja jotta tätä näkyä ei olisi menetetty, he hakkasivat nämä ”sade-eläimet” kallioon”.

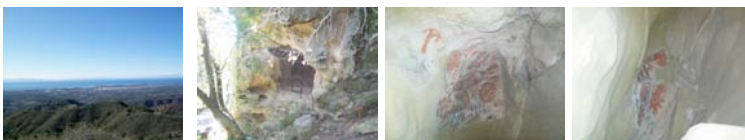
(Clottes 2002:116).

Kuvat 5: 1-13 Coso, Little Petroglyph Canyon. Yleiskuva kanjonista ja sen kuvien täyttämistä seinämistä. Kuvissa 5 ja 8 vipukeinäs, kuvassa 5 myös bighorn-lampaan sarvet. Kuvassa 7 Mike Baskerville esittelee Shoshone-intiaanien rakennusten jäännöistä aivan kanjonin yläpuolella. Kuvassa 10 on esimerkkejä Coson ihmishahmoista joilla kaikilla on erilainen mekko yllään. Seuraavassa piirroskuvassa näitä todennäköisesti shamaaneja esittäviä hahmoja. Kuvan 12 Coson lammas on tunnettu paksuudestaan. Viimeisessä kuvassa yhteenveto Coson vanhimmista ja uudemmista metsästyskuvista joissa näkyy jousen tulo. Kuvalähteet, muuten L.Lehtinen paitsi nro 10 (Farnsworth 2006); nrot 11 ja 13 (Grant et. al 1987) ja nro 12 (Clottes 2002).

Santa Barbara: Chumash painted cave

Toinen kalliotaidekohde jonka löysin helposti omin avuin ilman opasta oli Santa Barbaran julkisrannan lähellä aivan tien vieressä sijaitseva Chumash painted cave. Paikka on avoin lyhyt hiekkakiviluola, jonka suuaukko on suljettu ristikolla, jonka läpi kuvat oli kuitenkin helppo nähdä joskin varjojen takia kuvaaminen oli vaikeaa. Mustalla, punaisella, valkoisella ja hieman vihreällä ja sinisellä maalatut kuvat on tulkittu Chumash-heimon uskonnollisiksi kuva-aiheiksi. Maalaukset on ajoitettu 1600-luvun jKr. lopulle. Rannikolla asuneet Chumashiit olivat kuuluisia taidokkaista käsitöistään. Maalauksissa on raidallisin vaatteisiin puettuja ihmishahmoja joskin itse näin parhaiten punaisia pyöriä ja kehämaalauksia, joissa toistui intiaanikorien kuva-aiheita. Useat hahmot on jaettu neljään, joka oli ilmansuuntien pohjalta syntynyt Chumash'ien pyhä luku. Kokonaisuutena pikku luola teki vaikutuksen intiaanien pyhästä paikasta jossa on pidetty seremonioita. Luola oli vuoristossa viisi kilometriä merestä melko jyrkällä rinteellä ja sen edustalla oli vain pienempi tasanne eli mikään isojen väkijoukkojen paikka se luultavasti ei ole ollut.

Kuvat 6:1-4. Chumash painted cave on vuoristossa Santa Barbaran itäpuolella, kuva luolan lähistöltä rannikolle. Itse luola on ristikolla suljettu parin metrin syvyinen onkalo joka voidaan kuvata ristikon läpi. Kuvat L.Lehtinen

Kokonaisuutena matkani Kaliforniaan – johon tietenkin kuului lukuisten muidenkin nähtävyyksien ihmettelyä – huipentui tuohon ”Kososella” käyntiin. Amerikka on iso maa ja matkoihin on varattava aikaa jos haluaa nähdä vaikkapa kalliotaiteen Top ten’it. Samoin paikkojen ja oppaiden löytämiseen on varattava aikaa. Maassa on kuitenkin julkaistu valtaisa määrä erilaista opaskirjaa ja esitettä joten materiaalia löytää helposti myös internetistä. Kohteiden ajoitus on laidasta laitaan kuten Coson alueella missä haarukka on yli 15 000 vuotta. Alueella asuneista ja asuvista intiaaneista löytyi myös helposti tietoa ja kirjallisuutta. Liikkuminen ja majoittuminen olivat myös edullista dollarin halvan kurssin ja bensen liki olemattoman hinnan takia. Kaksi viikkoa oli vain liian lyhyt aika joten seuraavalle jenkki-län reissulle varaan enemmän aikaa.

Kirjalliset lähteet:

Clottes 2002	Jean Clottes: World Rock Art. The Getty Conservation Institute. Los Angeles 2002.
Farnsworth 2006	Janet Webb Farnsworth: Rock Art Along the Way. Tucson 2006.
Grant&Baird&Pringle 1987	Campbell Grant, James W. Baird, J. Kenneth Pringle: Rock Drawings of The Coso Range. Inyo county, California. Maturango Museum publication nr 4. 6 th printing 1987. (1 st 1969).
Toner 2008	Carolyn Toner: The Diversity of Californian Rock Art. Adoranten 2008. The Scandinavian Society for Prehistoric Art.
Welsh 2004	Liz and Peter Welsh: Rock-Art of the Southwest. A Visitors companion. 2 nd ed. Berkeley 2004.
Whitley 1998	David S. Whitley: Following the Shamans path. A walking guide to Little Petroglyph Canyon. Coso Range California. Maturango Museum publication nr 13. 1 st printing 1998.